
VI.

ROD U CRKVENIM DOKUMENTIMA

Dokument Kongregacije za nauk vjere *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu* (2004.)²³⁷ ponekad se prikazuje kao prvi dokument u kojemu se kritizira koncept roda.²³⁸ Analiza pokazuje da se taj dokument u postavkama o pojmu rod oslanja na dokumente Papinskoga vijeća za obitelj. Premda *Pismo biskupima* nije prvi dokument, najvažniji je, jer ga je objavila Kongregacija za nauk vjere a papa Ivan Pavao II. odobrio i naložio njegovo objavljivanje. Osim toga, to je jedini dokument koji je jasno predstavljen kao reakcija na neka suvremena misaona strujanja i tendencije među kojima se izričito navodi problem pojma rod (br. 1. i 2). Zbog svega toga, prikaz crkvenih dokumenata o rodu počinjem upravo tim dokumentom.

6.1. PISMO BISKUPIMA KATOLIČKE CRKVE O SURADNJI MUŠKARCA I ŽENE U CRKVI I SVIJETU

Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu (dalje: *Pismo*) objavljeno je dakle kao reakcija na neka suvremena misaona strujanja čije ideje nisu u skladu s postavljenim ciljem, odnosno, s istinskim unaprjeđenjem položaja žene (br. 1). U *Pismu* nije precizirano o kojim se misaonim strujanjima radi; općenito se kaže da su se „posljednjih godina u raspravama o ženskom

237 KONGREGATION FÜR DIE GLAUBENSLEHRE, *Schreiben an die Bischöfe der Katholischen Kirche über die Zusammenarbeit von Mann und Frau in der Kirche und in der Welt* (31. 5. 2004.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_ge.html (22. 11. 2010.).

238 Usp. Elżbieta ADAMIAK, Awareness of Sex/Gender Difference in Christian Theology in Poland, u: Elżbieta ADAMIAK – Małgorzata CHRZAŚTOWSKA – Charlotte METHUEN, *Gender and Religion in Central and Eastern Europe*, Poznań, Adam Mickiewicz University – Faculty of Theology, 2009., 20.

pitanju pojavile nove tendencije“ (br. 2). Prva tendencija snažno podcrtava stanje podređenosti žene kako bi izazvala prosvjede te ženu, da bi uistinu bila ženom, pretvara u protivnicu muškarcu. Na zlorabu moći ta strategija odgovara strategijom težnje za moći što dovodi do suparništva spolova i zbrke u antropologiji koja se negativno odražava na strukturu obitelji (br. 2).²³⁹ Na tragu te „prve tendencije, pojavljuje se druga“ koja, da bi izbjegla premoć jednoga ili drugoga spola, naginje „otklanjanju razlika i njihovom poimanju kao goloj povijesno-kulturnoj datosti“ (br. 2). U toj se tendenciji tjelesna različitost, nazvana *spol*, svodi na minimum, a strogo kulturna dimenzija, nazvana *rod*, maksimalno je istaknuta i smatra se primarnom. Ta antropologija, prema *Pismu*, želi osloboditi žene od biološkoga dualizma s ciljem njihove ravnopravnosti. U zbilji, međutim, ona nadahnjuje ideologije koje dovode u pitanje obitelj, prirodno roditeljstvo (oca i majku), koje zahtijevaju ravnopravnost homoseksualaca i heteroseksualaca i nov model polimorfne seksualnosti (br. 2).

Pismo se prema rodnom konceptu dakle, odnosi isključivo negativno: to je koncept koji izrasta iz tendencija koje uvode suparništvo i borbu između žena i muškaraca i ruše obitelj; rodni se koncept odnosi samo na žene, ne i na muškarce; iza roda kriju se ideologije koje, između ostaloga, imaju cilj promicanje homoseksualnosti i polimorfne seksualnosti. Premda ne rabi tu riječ, moguće je zaključiti da dokument u biti shvaća rod kao *šifru* pod kojom se promiče homoseksualnost i polimorfna seksualnost.

Analizirajući *Pismo*, katolička teologinja Marianne Heimbach-Steins zaključuje da je *Pismo* temeljeno na djelomičnom razumijevanju razlikovanja između spola i roda te da je nepravedno prema kategoriji rod kao *vrijednom analitičkom instrumentu* kao i prema složenom i iznimno diferenciranom rodnom istraživanju koje se provodilo u filozofiji, teologiji, društvenim i drugim znanostima.²⁴⁰ Iznenaduje, međutim, i površno predstavljanje položaja žena kao i feminističkoga pokreta.

Heimbach-Steins s pravom uočava da je *Pismo* apstraktno u odnosu na teorije koje želi osporiti, polazišta koja bi trebalo izložiti, na društveni ili crkveni kontekst u kojemu su problemi usidreni i u kojemu moraju biti rješa-

239 Marianne Heimbach-Steins s pravom primjećuje da prigovor ženama da teže za moću od nositelja službi u instituciji u kojoj su službe povezane s moću pridržane samo muškarcima, „dobiva gorak okus“. Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...*nicht mehr Mann und Frau*“. *Sozialethischen Studien zu Geschlechterverhältnis und Geschlechtergerechtigkeit*, Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2009., 176.

240 Usp. *isto*, 164.

vani²⁴¹ te da je zbog svega toga *nedijaloško*. Ona međutim nije uočila da *Pismo* navodi *izvor* iz kojih crpi spoznaje o rodu. To otvara mogućnost da se određeniji odgovor na pitanja o teorijama i misaonim strujanjima koje želi osporiti nađe u izvorima na koje se poziva te da se tako bolje razumije i samo *Pismo*. U odnosu na „složeno pitanje gender“,²⁴² *Pismo* upućuje na samo *jedan* izvor i to na dokument Papinskoga vijeća za obitelj iz 2000. godine *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice*.²⁴³ Dakle, želi li se razumjeti stajalište i poruke *Pisma* o rodu, nužno je posegnuti za navedenim dokumentom Papinskoga vijeća za obitelj.

6.2. DOKUMENT BRAK, OBITELJ I „DE-FACTO“ BRAČNE ZAJEDNICE

U dokumentu *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* (2000.)²⁴⁴ Papinskoga vijeća za obitelj ocjenjuje se da u procesu „kulturne i ljudske razgradnje braka kao institucije“ utjecaj ima i „izvjesna ‘rodna ideologija’“ (br. 8).²⁴⁵ Prema tom dokumentu, sadržaj je rodne ideologije da „biti žena ili muškarac nije spolno nego kulturno uvjetovano“ (br. 8). Ta ideologija ruši temelje obitelji i međuljudskih odnosa (br. 8).

Dokument *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* donosi i vlastito tumačenje roda i opisuje proces stjecanja identiteta u kojemu važnu ulogu igra „proces spoznaje sebe i svoje spolnosti“. U opisu procesa spoznavanja sebe i svoje spolnosti, dokument se poziva na neimenovane stručnjake koji razlikuju seksualni identitet (svijest psiho-biološkog identiteta svojega spola i razlika prema drugome spolu) i društveni identitet (svijest psiho-socijalne i društvene uloge, koju osobe određenoga spola igraju u društvu) i zaključuje da se pri pravom i harmoničnom procesu integracije seksualni i spolni identitet dopunjuju zato što osoba slijedi kulturni model koji se pripisuje spolu kojemu pripada. U tom se smislu smatra da je kategorija seksualnog identiteta „spola“ (to jest gender) posljedično psihosocijalne i kulturne vrste. Rod, dakle, odgovara „seksualnom identitetu, psihobiološkoj prirodi, kad je integracija osobe praćena priznanjem punine unutarnje osobe kao jedinstva duše i tijela“ (br. 8).

241 Usp. *isto*, 172.

242 Usp. bilješku 2 u *Pismu*.

243 Usp. bilješku 2 u *Pismu*.

244 PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“* (26. 7. 2000.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001109_de-facto-unions_ge.html (22. 10. 2010.).

245 O štetnosti rodne ideologije na obitelj kao instituciju piše i u t. 14.

Za razliku od toga poimanja, konstruktivistička teorija koja se širi u razdoblju od 1960.-1970. godine, prema dokumentu, zastupa mišljenje da „seksualni identitet ‘spola’ (rod) nije ishod interakcije između zajednice i pojedinca, nego čak nezavisan od osobnog seksualnog identiteta. Drugim riječima, u društvu poduzeto razlikovanje između spolova u muški i ženski bilo bi isključivo ishod društvenih čimbenika, koji ne stoje ni u kojoj vezi sa seksualnom dimenzijom osobe. Svaki seksualni stav, a time i homoseksualnost, trebalo bi opravdati. Društvo se mora promijeniti kako bi dalo prostora oblikovanju društvenog života drugih spolova uz muškarce i žene“ (br. 8).

U bilješci 6. vezanoj za navedeni tekst tumači se da različite konstruktivističke teorije zastupaju različite zamisli kako bi se društvo moralo razvijati i prilagođavati različitim „spolovima“. Pri tome se napominje da različite teorije govore o različitom broju spolova: tri, pet, sedam ili neki drugi broj, ovisno o načinu promatranja.

Dokument ocjenjuje da je rodna ideologija naša plodno tlo u „individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma“ (br. 8). U bilješci vezanoj uz tu tvrdnju tumači se da su „kako marksizam tako i strukturalizam, u različitoj mjeri pridonijeli rodnoj ideologiji“. U tom se smislu mjerodavnima ocjenjuju utjecaji Wilhema Reicha koji je pozivao na seksualnu slobodu te postulati Herberta Marcusea (1898. – 1979.) da je potrebno iskušati sve seksualne mogućnosti i to na temelju seksualne polimorfnosti, bez razlike heteroseksualnosti ili homoseksualnosti, da je potrebno osloboditi se od obitelji i bilo koje prirodne svrhovitosti spolnog diferenciranja ili ograničavanja odgovornim roditeljstvom. Dokument upozorava da je povijesnom razvoju i učvršćivanju rodne ideologije pridonio i radikalni i ekstremni feminizam te posebno imenuje Margaret Sanger (1879. – 1966.) i Simone de Beauvoir (1908. – 1986.).²⁴⁶

Ukratko, dade se zaključiti da je i dokument *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* pisan nedijaloški. Poziva se na stručnjake koji bi trebali jamčiti sigurnost postavka koje se u njemu zastupaju, ali se te stručnjake ne navodi. Konstruktivističke se teorije prikazuje u jednini, kao teoriju, i pripisuje im se zajednički sadržaj. Budući da nije poznato na temelju kojih se autora određuje sadržaj konstruktivističke teorije, nemoguće je provjeriti objektivnost dokumenta u pripisivanju sadržaja tim teorijama. Primjeric, u njemu se kaže da rod nije ishod interakcije između zajednice i pojedinca. Ako se tu tvrdnju provjeri na po-

stavkama Judith Butler, koju se može smatrati ne samo kao predstavnicu konstruktivizma već i dekonstruktivizma, tvrdnja se pokazuje upitnom. Butler, primjerice, piše:

„Biti tijelo znači biti predan drugima, čak i ako je tijelo nedvosmisleno ‘naše vlastito’, nešto nad čim moramo potraživati pravo autonomije. [...] Zaista, ako želim poreći činjenicu da me moje tijelo stavlja u odnos – protiv moje volje i od samog početka – s drugima koje nisam izabrala imati u svojoj blizini [...], i ako izgradim pojam ‘autonomije’ na temelju poricanja te sfere, odnosno primarne i neželjene fizičke blizine drugima, nije li onda stvar u tome da upravo time poričem društvene i političke uvjete moje otjelovljenosti u ime autonomije? [...] Postoji li takav način da se borimo za autonomiju u mnogim sferama a ipak i da uzmemo u obzir zahtjeve nametnute nam življenjem u svijetu bića koja su, po definiciji, fizički ovisna jedna o drugima i fizički ranjiva jedna spram drugih.“²⁴⁷

Budući da se ne zna misli li se u dokumentu na Judith Butler ili koga drugoga, nemoguće je ući u raspravu o postavkama koje se zastupaju u njemu. Ujedno, time što se rodne rasprave u njemu označava kao rodnu ideologiju koja je utemeljena na individualizmu, radikalnom liberalizmu, marksizmu, radikalnom feminizmu i autorima koji promoviraju seksualne slobode i zagovaraju pravo na pobačaj, čitateljima se jasno poručuje da je po srijedi učenje koje nije u skladu s katoličkim crkvenim učenjem. U dokumentu se rod ne predstavlja kao sredstvo analize i/ili provedbe ravnopravnosti žena i muškaraca nego se uglavnom vezuje uz seksualnost i, posljedično, uz promicanje homoseksualnosti. Kao jedini izvor informacije o rodu i rodnoj ideologiji, navodi se drugi dokument istog Papinskoga vijeća o obitelji, dokument *Obitelj i ljudska prava* (1999.).

6.3. DOKUMENT OBITELJ I LJUDSKA PRAVA

U dokumentu *Obitelj i ljudska prava* (1999.)²⁴⁸ osuđuje se promicanje – pod utjecajem međunarodnih javnih organizacija – nekih novih modela obitelji koji „uključuju jednog roditelja ili čak homoseksualne zajednice“ (br. 73). Prema dokumentu, na konferenciji u Pekingu pojavila se teorija koja „se drznula uvesti ‘rodnu’ ideologiju u kulturu

²⁴⁷ Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 18-19.

²⁴⁸ PONTIFICAL COUNCIL FOR THE FAMILY, *The Family and Human Rights*, br. 73. (9. 12. 1999.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001115_family-human-rights_en.html (22. 10. 2010.).

naroda“. Koja je to teorija bila, ne precizira se. Rodnu ideologiju povezuje se s liberalnim individualizmom, subjektivističkom etikom i marksističkim socijalizmom i pripisuje joj se da, između ostaloga, drži kako je najveći oblik potlačenosti, muško tlačenje žena, institucionalizirano u monogamom braku (br. 74). U bilješci uz tu tvrdnju ne navodi se nijedan autor koji zastupa takvo mišljenje, samo se tumači: „U skladu s tom ideologijom, muške i ženske uloge u društvu bile bi jedino ishod povijesti i društva, i ljudi su slobodni birati svoju seksualnu orijentaciju, bez obzira na biološki spol.“²⁴⁹ Rodni ideolozi, tvrdi dokument, zaključuju kako treba ukinuti obitelj temeljenu na monogamom braku kako bi se ukinula potlačenost žena. Prema dokumentu, neimenovani rodni ideolozi smatraju heteroseksualni brak i obitelj ishodima kulture koja se pojavljuje u određenom povijesnom trenutku i koja bi trebala nestati kako bi žene mogle biti oslobođene za preuzimanje mjesta u društvu koje im pripada (br. 74). Papinsko vijeće za obitelj ističe da tim dokumentom slijedi Svetoga Oca, koji je „već puno puta govorio o toj ideologiji koja nije samo protiv života i protiv obitelji, nego razara naciju“ (br. 75).

Sažimajući, može se zaključiti da se tumačenje roda u dokumentu *Obitelj i ljudska prava* svodi na rušenje heteroseksualnog monogamskog braka i obitelji i na promicanje homoseksualnosti. Kao i u prethodnim dokumentima, o rodu se govori samo kao o ideologiji utemeljenoj na drugom, s kršćanstvom nespojivim ideologijama. Prvi put se spominje da je u međunarodnu zajednicu rodna ideologija ušla na međunarodnoj konferenciji o ženama u Pekingu.

Za razliku od prethodno analiziranih dokumenta Papinskoga vijeća za obitelj, dokument *Obitelj i ljudska prava* ne navodi nijedan izvor na kojemu temelji svoje postavke o pojmu rod. To ujedno znači da u njemu završava potraga za izvorom postavki o pojmu rod koje su zastupane u *Pismu biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi u svijetu*. Dolazi se do zida, do mrtve točke koja ne dopušta daljnje istraživanje na temelju teksta. Crkveni dokumenti o rodu pojavljuju se tako kao zatvoren sustav argumentiranja koji zbog netransparentnosti sprečava svaku raspravu. U tom sustavu argumentiranja rod se prikazuje kao: ishod raznih, kršćanstvu neprijateljskih ideologija i ishod radikalnoga feminizma; koncept koji unosi suparništvo između žena i muškaraca, ruši brak i obitelj; iza maske brige za žene, koncept roda je prikriveno sredstvo promicanja homoseksualnosti, polimorfne seksualnosti i

raznih oblika promiskuiteta. Nameće se pitanje: Odakle isključivo negativna stajališta o rodu u crkvenim dokumentima? Kako to da dokument *Justitia et pax* Njemačke biskupske konferencije,²⁵⁰ koji je objavljen u istoj godini kad i *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu*, pojam rod vrednuje kao vrijedno sredstvo analize i provedbe ravnopravnosti koji podjednako vodi računa o ženama i muškarcima i koji ima svoje teološko utemeljenje i opravdanje, a *Pismo Kongregacije za nauk vjere* ocjenjuje ga vrlo negativno? Tko stoji iza negativnoga tumačenja koncepta roda u crkvenim dokumentima i na kojim spoznajama temelji svoje prosudbe?

Premda se na temelju teksta dokumenta *Obitelj i ljudska prava* ne može dalje istraživati o izvorima na kojima se temelje stajališta crkvenih dokumenata o rodu, može se istraživati tragom autora, odnosno, *Papinskoga vijeća za obitelj*. Budući da je to Vijeće 1999. godine – kada je objavljen dokument *Obitelj i ljudska prava*, odlučilo pripremiti *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche (Leksikon. Dvosmisleni i prijeproni pojmovi o obitelji, životu i etičkim pitanjima)*²⁵¹ te da je u *Leksikonu* kao jedan od dvosmislenih obrađen i pojam rod, postavlja se pitanje može li pružiti više spoznaja o izvorima na kojima crkveno učiteljstvo temelji svoje izjave o rodu.

6.4. IZVOR

Uz odobrenje Kongregacije za nauk vjere, Papinsko vijeće za obitelj izdalo je 2003. godine *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche* (dalje: *Leksikon*). U predgovoru kardinal Alfonso López Trujillo navodi da se ideja za njegovu izradu rodila na susretu nevladinih udruga održanom u Rimu (26. – 27. 11. 1999.) na kojemu je „izbila na površinu dramatična zabrinutost“ i potreba da se sudionike različitih konferencija i sjednica Ujedinjenih naroda, parlamentarce i članove apostolskih pokreta informira „o pojmovima i dvosmislenim izrazima“ koji bi ih mogli iznenaditi ili zbuniti“ a važni su za etičke prosudbe.²⁵² „Pojmovna pomutnja“, „semantička mutaci-

250 DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*. Vidi poglavlje 2. u ovoj knjizi.

251 PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003. Novo i prošireno izdanje objavljeno je 2006. godine i na njega se pozivam u ovom radu.

252 Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, Prefazione, u: PONTIFICIO CONSIGLIO

ja“,²⁵³ prema mišljenju kardinala Trujilla, nije slučajna nego hladno proračunata radi manipulacije javnim mnijenjem. Tvorci takvih pojmova i izraza koriste nedovoljno filozofsko, antropološko, pravno, teološko i drugo obrazovanje političkih i javnih radnika kao i njihovu prostodušnost te ih semantičkim mutacijama navode da prihvate sadržaje koje bi inače gotovo intuitivno odbili. Svrha *Leksikona* je stoga prikazati „pravi sadržaj i istinu“ nekih dvosmislenih ili sumnjivih termina ili izričaja precizno slijedeći „podrijetlo i razvoj izraza i njihova širenja.“²⁵⁴ Posebno ističe da se *Leksikonom* ne želi boriti protiv institucija ili osoba *niti nametati mišljenje već uvjeravati* „s ljubavlju upravljajući prema istini s poštovanjem i s nadom da se izgradi i ojača plodan dijalog.“ Kardinal Trujillo posebno ističe da čovjek ima pravo na istinu kako bi mogao „disati u istinskoj slobodi.“²⁵⁵ U Predgovoru drugom, proširenom izdanju, kardinal Camilo Ruini također naglašava da je svrha *Leksikona* omogućiti *neposredan, analitički i jasan pristup* različitim pojmovima.²⁵⁶ Kao jedan od pojmova koji su sveprisutni i koji su izvor posebnih poteškoća navodi se i rod (gender).²⁵⁷

Pojmovno kazalo *Leksikona* uz *rod* upućuje na devet članaka.²⁵⁸ Od tih devet članaka, o problemu rod izričito se ne raspravlja niti se sam pojam pojavljuje u četiri članka,²⁵⁹ a u dva se spominje samo u sažetku, ne i sadržaju.²⁶⁰

PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., XIII.

253 *Isto*, VI-VII.

254 *Isto*, V.

255 *Isto*, VI.

256 Usp. Camilo RUINI, Presentazione alla seconda edizione italiana, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., XVII.

257 Usp. Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, Prefazione, XII-XIII.

258 *Discriminazione della donna e CEDAW, Diritti sessuali e riproduttivi, Genere („gender“), Identità e differenza sessuale, Ideologia di genere: pericoli e portata, Maternità e femminismo, Nuove definizioni di genere, Patriarcato e matriarcato, Uguaglianza di diritti tra uomini e donne*. Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon*, 1091-1092.

259 *Uguaglianza di diritti tra uomini e donne (1055-1059), Patriarcato e matriarcato (869-873), Discriminazione della donna e CEDAW (295-302), Diritti sessuali e riproduttivi (255-265)*.

260 U sažetku članka *Maternità e femminismo* rod je određen kao *rodna ideologija* radikalnog feminizma u kojoj su muškarac i žena zamjenjivi a pojam majčinstva skriven i zabranjen (usp. Janne Haaland MATLARY, *Maternità e femminismo*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon*, 641-643). U sažetku članka *Identità e differenza sessuale* o rodu piše samo da je *ideologija* koja snažno potiče mnoge pomutnje

Tri su članka u *Leksikonu* koja se izričito odnose na rod: članak Jutte Burggraf *Genere* („gender“), Oscara Alzamora Revoreda *Ideologia di genere: pericoli e portata* i Beatriz Vollmer de Colles *Nuove definizioni di genere*. Zadržat ćemo se na tumačenju povijesti i značenja pojma rod u tim člancima i analizirati ih pod vidom zadanim u predgovorima *Leksikona*, odnosno, koliko autori precizno slijede podrijetlo i razvoj pojma nudeći neposredan, analitički i jasan pristup i težeći za istinom, u duhu poštovanja, a sve radi plodnog dijaloga.

U članku *Genere* („gender“) Jutta Burggraf već prvim podnaslovom koncept roda smješta u okvir rodne ideologije, koju potom u tekstu određuje kao feminističku rodnu ideologiju. Ta se ideologija počinje širiti nakon šezdesetih-sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, a korijen joj je u radikalnom rodnom feminizmu utemeljenom na individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma, marksističkim i strukturalističkim ideologijama te postavkama predstavnika seksualne revolucije.²⁶¹ Kao postavke karakteristične za rodnu ideologiju Burggraf paušalno navodi: spolnost (muškost i ženskost) nije prirodno dana (zadana) nego povijesno i društveno konstruirana; jedan od ciljeva rodne ideologije jest oslobođenje žena od braka i majčinstva; različiti autori smatraju da postoji različit broj rodova (heteroseksualni muškarci, heteroseksualne žene, homoseksualci, lezbijke, biseksualci i nedefinirani); opravdana je svaka seksualna aktivnost; heteroseksualnost je tako jedan od mogućih načina prakticiranja spolnosti i ne smije biti obvezna; biološko razmnožavanje treba provoditi drugim tehnikama; svaki pojedinac treba imati slobodan izbor s kojim će rodom općiti u različitim situacijama i razdobljima života; radikalni rodni feminizam nastoji dekonstruirati društvo počevši od obitelji i odgoja djece.²⁶²

Na temelju toga članka čitatelj teško može dobiti cjelovit uvid u nastanak i razvoj pojma rod te u slobodi zauzeti stav prema konceptu roda. Od samog početka, rod je označen kao ideologija koja je ishod različitih drugih ideologija. Samo imenovanje tih ideologija ukazuje da su nespojive s kršćansko-katoličkim svjetonazorom i kod či-

u odnosu na *muško* i *žensko*. Usp. Angelo SCOLA, *Identità e differenza sessuale*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., 537-543.

261 Usp. Jutta BURGGRAF, *Genere* („gender“), u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., 504-505.

262 Usp. *isto*, 503-505.

tatelja izazivaju nepovjerenje. Stvoreni okvir rodne ideologije za tumačenje pojma rod omogućava Jutti Burggraf da postavke različitih autora, ne vodeći računa o kontekstu iz kojeg su uzete, pretvara u jednu teoriju prešućujući žive rasprave o rodu u različitim znanstvenim disciplinama i među samim feministkinjama.²⁶³ Primjerice, Burggraf navodi da se rodna ideologija temelji na marksističkim ideologijama i poziva se na Friedricha Engelsa, koji je postavio temelje za povezivanje marksizma i feminizma. Ne navodi, međutim, da marksističke feministkinje kritiziraju marksizam upravo pod rodnim vidom.²⁶⁴ Osim toga, ne spominje uporabu pojma rod kao *analitičke kategorije* u različitim znanstvenim disciplinama, među ostalim i u teologiji.

Jutta Burggraf izričito se poziva na dokument *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* Papinskoga vijeća za obitelj samo jednom. U njezinu članku međutim mogu se prepoznati još najmanje dva odlomka koja su gotovo istovjetna odlomcima iz tog dokumenta. U prvom se slučaju radi o utemeljenju rodne ideologije u individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma, u marksističkim i strukturalističkim ideologijama te postavkama predstavnika seksualne revolucije.²⁶⁵ U drugom, o procesu stjecanja identiteta, u kojemu važnu ulogu igra proces spoznaje sebe i svoje spolnosti.²⁶⁶ Navedena podudarnost tekstova otvara pitanje: preuzima li Jutta Burggraf u predstavljanju povijesti nastanka i tumačenja značenja pojma rod tekstove dokumenta *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* ili je možda jedna od autorica toga dokumenta? Članak ne nudi odgovore na ta pitanja.²⁶⁷ Ako je ona jedan od autora/

263 Rodne rasprave spominje samo jednom kad navodi da su Judith Butler kritizirali i još radikalniji teoretičari jer se nije posve odijelila od biološke dimenzije. Usp. *isto*, 504.

264 Primjerice, Burggraf se poziva na knjigu Heidi Hartmann *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* kako bi potkrijepila tvrdnju da rodna ideologija zagovara posvemašnje razdvajanje spolnosti i reprodukcije, ali ne upoznaje čitatelja s kritičkim pitanjima što ih Hartmann upućuje marksizmu. Usp. Jutta BURGGRAF, *Genere („gender“)*, 504-505.

265 Usp. *isto* 504-505; PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“*, bilješka 7.

266 Jutta BURGGRAF, *Genere („gender“)*, 505-507; PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“*, br. 8.

267 U prilog postavci da je Jutta Burggraf jedna od autorica dokumenta *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* govori činjenica da ju je Ivan Pavao II. pozvao kao stručnjakinju na sedmu redovnu sinodu biskupa o *Pozivu i poslanju laika u crkvi i svijetu* (01. – 30. 10. 1987. u Rimu) te da je sudjelovala u pripremi apostolskog pisma Ivana Pavała II. „Christifideles laici“. Usp. ZENIT, Die Deutsche theologin Jutta Burggraf ist tot. Autorin von über 20 Büchern und Mitautorin bei 70 Werken (ZG10110908 – 9. 11. 2010.), na: <http://www.zenit.org/rssgerman-21810> (8. 3. 2011.).

autorica, slabosti njezinog argumentiranja postaju i slabosti navedenog dokumenta. Jedna od tih slabosti necjelovito je i nevjerođostojno prikazivanje koncepta roda. Uz već navedeno sužavanje koncepta roda na radikalni feminizam, Jutta Burggraf rodni koncept više veže uz pitanje seksualnosti, manje uz pitanje ravnopravnosti muškaraca i žena. Ako pak i aludira na odnos među spolovima, čini to u negativnom smislu: rodna ideologija je protiv braka i majčinstva a cilj joj je dekonstrukcija društva počevši od obitelji i odgoja djece.²⁶⁸

Drugi članak u *Leksikonu* koji donosi povijest nastanka, razvoja i značenja pojma *rod*, odnosno, *rodne ideologije* jest članak Oscara Alzamora Revorede *Ideologia di genere: pericoli e portata*. Marianne Heimbach-Steins opravdano sumnja da Reveredo u svom članku namjerno dezinformira čitatelje pozivajući se na feminističke izvore koje navodi djelomično tako da se ne mogu naći ili im pripisuje pogrešan sadržaj.²⁶⁹ Da bi se dokumentiralo navedene prigovore Marianne Heimbach-Stein trebalo bi napisati nov članak o članku Oscara Alzamora Revorede. Teško je naći odlomak ili čak rečenicu koja ne bi zahtijevala provjeru ili kritiku bilo u načinu navođenja bilo u tumačenju.²⁷⁰ Kako se ne bismo izgubili u mnoštvu detalja, problem članka prikazat ću na temelju njegovih izvora jer to dovodi do pitanja koje nas ovdje posebno zanima, naime – na kojim se izvorima temelje postavke crkvenih dokumenata o rodu.

Analiza izvora na koje se Revoredo poziva upućuje da članak o pojmu *rod* temelji na tri izvora: prvi dio temeljio bi se na zbirci tekstova o rodu koji su kružili na Četvrtoj međunarodnoj konferenciji o ženama u Pekingu a koje je

268 Usp. Jutta BURGGRAF, *Genere* („gender“), 505.

269 Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...nicht mehr Mann und Frau“, 69.

270 Navest ću ipak neke primjere. Alzamora Revoredo navodi da rečenicu: „Tako za rodne feministkinje to ‘znači klase, a klase pretpostavljaju nejednakost. Borba da se dekonstruira rod dovest će puno brže do cilja“ preuzima iz *Gender Outlaw* (usp. Oscar ALZAMORA REVOREDO, *Ideologia di genere: pericoli e portata*, 548). Smisao rečenice na temelju članka teško je razabrati jer nije povezana s tekstom koji joj prethodi a Revoredo joj daje značenje završne misli u odlomku. Značenje rečenice ne može se provjeriti u djelu iz kojeg je uzeta budući da Alzamora Revoredo donosi samo naslov djela ali ne navodi autora, mjesto izdanja, izdavača. Osim toga, navodi i cijeli niz postavki koje pripisuje *rodnim feministkinjama* a koje preuzima iz radnog materijala kolegija *Reimmaginare il genere*, koji se predaje na „jednom prestižnom sjevernoameričkom koledžu“ (usp. *isto*, 547). Revoredo ne navodi ni priređivače radnog materijala, ni naziv tečaja na engleskom, ni ime koledža. Tek knjiga Dale O’Leary otkriva da se radi o priručniku u sklopu predmeta *Re-Imagining gender* koji se predavao na Hunter Collegeu a u kojem su sadržani i navodi iz knjige Kate Bornstein, *Gender Outlaw*. Usp. Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 90.

Cristina Delgrado sabrala u djelu *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata*²⁷¹, drugi, opširniji dio, na *neimenovanom* djelu Dale O'Leary²⁷² i na knjizi *Who stole feminism* Christine Hoff Sommers. Da Revoredo, međutim, svoj članak temelji *na samo jednom izvoru*, doznaje se tek ukoliko se čita Revoredov životopis objavljen na početku *Leksikona*.²⁷³ Prema tom životopisu Revoredo je 1998. godine na temelju teksta Dale O'Leary *La decostruzione della donna* objavio članak *Pericolo e portate dell'ideologia di gender* i taj je članak objavljen u *Leksikonu* Papinskoga vijeća za obitelj. Ne samo što se on i priređivači nisu potrudili navesti točan naslov njezina teksta²⁷⁴ nego se iz *Leksikona* ne vidi ni je li tekst objavljen ili nije.²⁷⁵ Ipak, informacija da Revoredo svoj članak temelji na tom tekstu važna je za razumijevanje njegova članka. Pogrešno navođenje pojedinih djela i njihovo pogrešno tumačenje posljedica su Revoredove ovisnosti o tekstu Dale O'Leary, odnosno, ovisnosti Dale O'Leary o zbirci navoda *rodnih feministkinja* koju je nakon regionalne konferencije u Mar de Plata priredila Cristina Delgrado.²⁷⁶ Ta činjenica upućuje da ni O'Leary ni Alzamora Revoredo ne čitaju izvorna djela autorica koje kritiziraju.²⁷⁷ Osim toga, pre-

271 Revoredo navodi nepotpune bibliografske podatke o tom djelu: C. DELGRADO, *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata*, Argentina (usp. Oscar ALZAMORA REVOREDO, *Ideologia di genere: pericoli e portata*, 546, bilješka 2). Ime autorice je Cristina, izdavača i godinu izdanja nisam mogla pronaći.

272 Premda se u članku Revoredo izdašno poziva na Dale O'Leary, u članku ne navodi naslov djela iz kojeg navodi navode.

273 Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, XIX.

274 Radi se o eseju: *Gender: the Deconstruction of women*.

275 Da članak nije objavljen navodi Barbara L. MARSHALL, (Dis)location Gender: Ontological Crises and Political Strategies, 51. Prema Zeenath Kausar proizlazi da je članak objavljen: Dale O'LEARY, *Gender: The Deconstruction of Women*, Providence, R. I., USA, 1995. (usp. Zeenath KAUSAR, Gender Perspective in the UN Document of the Fourth World Conference on Women in Beijing: An Analysis of Platform for Action, (April-June 2000.), na: <http://www.renaissance.com.pk/julvepo12y1.html> (8. 2. 2011.)). Da je tekst objavljen potvrđuje i Dale O'Leary ali ne navodi mjesto izdavanja ni izdavača. Usp. Dale O'Leary *The Gender Agenda*, vii.

276 Da O'Leary u svom eseju *Gender: The Deconstruction of Women* preuzima navode iz djela Cristine Delgrado *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata* svjedoči i Zeenath Kausar. Usp. Zeenath KAUSAR, Gender Perspective in the UN Document of the Fourth World Conference on Women in Beijing, bilješka 12.

277 Primjerice, Alzamora Revoredo iz materijala koji se koristio u kolegiju *Reimmaginare il genere* navodi pojmove koje, prema njegovom tumačenju, *zastupaju i brane* rodne feministkinje na američkim sveučilištima: hegemonija, dekonstrukcija, patrijarhat, polimorfna perverzija itd. U petom poglavlju ove knjige već je spomenuto da je u uvodu *Priručnika* objašnjeno

ko O'Leary biskup Revoredo također nekritički preuzima postavke Christine Hoff Sommers. Već te činjenice govore da njegov članak ne odgovara cilju postavljenom u uvodu *Leksikona* – da se objektivno i istinito prikaže postanak i razvoj pojma rod i njegov sadržaj. Reveredo rod i rodnu ideologiju ne prikazuje na temelju izvornih radova, već na temelju zbirki tekstova izvađenih iz konteksta i na temelju postavki kritičarki roda, Dale O'Leary i Christine Hoff Sommers.

Tekstovi Christine Hoff Sommers i Dale O'Leary pripadaju antifeminističkoj literaturi, njihova je kritika roda legitimna ali i tendenciozna. Glavna obilježja te kritike su subjektivizam, manipulacija tekstovima, poopćavanja, prešućivanje feminističkih rasprava i znanstvenih radova i/ili stajališta koji im ne idu u prilog. Tu kritiku međutim ne treba posve ni odbaciti. Ona ukazuje na neke slabosti feminističkog aktivizma²⁷⁸ kao i na razumijevanje akademskih rodnih rasprava u neakademske krugovima.²⁷⁹ Problem je, međutim, to što ih Reveredo preuzima kao temelj za prikaz nastanka, razvoja i značenja roda. Stavovi libertarijanske antifeministkinje Christine Hoff Sommers i katoličke spisateljice Dale O'Leary, njihovo selektivno i tumačenje tekstova o rodu izvan konteksta te ograničeno razumijevanje rodne rasprave postaju time, preko biskupa Oscara Alzamora Revoreda, tumačenje roda koje u *Leksikonu* nude i iza kojega stoje Papinsko vijeće za obitelj i Kongregacija za nauk vjere. Osim toga, budući da Revoredo vjeruje Dale O'Leary koja preuzima stavove Christine Sommers, te stavove preuzima i Revoredo. Pri tom on ne uočava razlike među tim dvjema autoricama od kojih neke za crkveno učiteljstvo i nisu tako nevažne. Naime, O'Leary i Sommers imaju neke zajedničke postavke: poimaju rod kao šifru koja sadrži program urote rodnog feminizma; programe ženskih studija smatraju središtima indoktrinacije i pretvaranja heteroseksualaca u homoseksualce; motivom urote rodnih feministkinja ne smatraju revolucionarni idealizam nego puki interes; rod kritiziraju u ime obrane muške individue proizvedene rigidnom podjelom javnog i privatnog i konstruirane oko patrijarhalne

kako sadrži tekstove na temelju koji se na sveučilištu *vode rasprave*. To je poznato čak i Dale O'Leary, ali i ona i Alzamora Revoredo *Priručniku* pridaju značenje indoktrinacije studenata. Usp. Dale O'LEARY, *The Gender Agenda*, 89; Oscar ALZAMORA REVOREDO, *Ideologia di genere: pericoli e portata*, 547.

278 Primjerice, knjiga *Who Stole Feminism* Christine H. Sommers korisno je upozorenje na zloporabe pogrešnih navoda istraživanja nekih feministkinja aktivistkinja ili na isključivost u nekim feminističkim krugovima.

279 To je vidljivo na temelju knjige Dale O'Leary.

obitelji. Osim tih sličnosti, Dale O'Leary i Christine Hoff Sommers međusobno se i razlikuju: O'Leary se naime poziva na *prirodnost* heteroseksualnosti i *čistu biološku osnovu spolne razlike*, Sommers to izbjegava. Ona s jedne strane napada koncept roda u smislu identiteta, s druge strane dokazuje legitimitet određenih tipova orođenih (gendered) identiteta – osobito muškoga. Sommers veliča liberalni feminizam, koji Katolička crkva nikad nije simpatizirala.²⁸⁰ U kritici rodnog feminizma i u veličanju prvog, liberalnog vala feminističkog pokreta, Sommers se divi Betty Friedan, koja se zauzimala za pravo na pobačaj što očito nije poznato biskupu Revoredu.²⁸¹

Zaključno se može reći da su stavovi O'Leary i Sommers trebali biti *dio* njegova članka u kojem bi analizirao kritike roda i rodne ideologije, ali ne *temelj* članka o rodu i rodnoj ideologiji. Nameće se pitanje, zašto biskup Oscar Alzamora Revoredo pri obradi pojma rod u tako važnom djelu iza kojeg stoje dvije ugledne ustanove kao što su Papinsko vijeće za obitelj i Kongregacija za nauk vjere nije posegnuo za radovima katoličkih teologa/teologinja koji se bave rodnom problematikom nego za tekstom katoličke novinarkе prigodno pripremljenom za konferenciju u Pekingu? Člankom koji je htio prikazati izvor, razvoj i sadržaj rodne ideologije Revoredo zapravo širi ideologiju proturodnih ideologa i njihovih osobnih frustracija koje nastaju zbog nemogućnosti dijaloga sa suvremenim svijetom.

Treći članak u kojemu se raspravlja o pojmu *rod* jest članak Beatriz Vollmer de Colles *Nuove definizioni di genere*.²⁸² Prvi, kraći dio, posvećen je tumačenju pojma rod i rodni feminizam, a u drugom, glavnom dijelu, autorica nudi tumačenje odnosa spola i roda polazeći od „antičke teorije složenih bića“.²⁸³ Na taj drugi dio članka osvrnut ćemo se u prikazu teoloških pokušaja tumačenja *roda* onih koji kritiziraju koncept roda. Ovdje ćemo se zadržati samo na načinu na koji autorica predstavlja rodne rasprave.

280 O kritici liberalnog feminizma od strane katoličkih autora vidi: Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2003., 107-108. 115-121. Liberalnom feminizmu prigovaralo se između ostaloga da traži oslobođenje žene od Božje prirode i od Božjega zakona. Usp. *isto*, 119.

281 Više o razlikama između fundamentalističkih i libertarijskih stajališta koje oprimjeruju Dale O'Leary i Christine Hoff Sommers u: Barbara L. MARSHALL, (Dis)locating Gender, 39-41.

282 Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Bologna, Nuova edizione ampliata, 2006., 721-735.

283 *Isto*, 723.

Beatriz Vollmer de Colles pojam rod veže isključivo uz feministkinje i pripisuje im postavke koje ocjenjuje *velikom zabludom*. Stil pisanja u tom prvom dijelu članka je pripovjedalački i sugestivan, ocjene rodnog feminizma paušalne. Vollmer de Colles nema potrebu navesti niti jedno djelo rodnih feministkinja na temelju kojega izvođi postavke o rodnom feminizmu ni uputiti na interdisciplinarnu rodne rasprave ili rodne rasprave koje se vode na političkoj ili zakonodavnoj ili bilo kojoj drugoj razini. Ne trudi se ni oko izvora i značenja izraza rodni feminizam. Izraz tumači u stilu pučke etimologije: „Rodne se feministkinje tako naziva jer su ustanovile *rod* kao feministički pojam kako bi označile spolni identitet pojedinca kao ishod društvenih pritisaka.“²⁸⁴ Nameće se pitanje: Zna li autorica da izraz rodni feminizam potječe od Christine Hoff Sommers? Kako se kao profesorica filozofije,²⁸⁵ koja se posebno bavila filozofskim pitanjima vezanim uz rod, može zadovoljiti paušalnim tumačenjem tako važnog izraza? Razina pisanja u tom članku ni u kom slučaju ne zadovoljava razinu koja se očekuje od članka pisanog za *Leksikon*.

Kao osvrt na analizu članaka u *Leksikonu* donosim sažetu kritiku Marianne Heimbach-Steins s kojom se potpuno slažem. Prema toj kritici: S drugu stranu diferencirano vođene znanstvene rasprave o kategoriji rod i njezinom značenju, autori članaka konstruiraju vlastitu paušalnu sliku neprijatelja, feminizma i feministkinja. Postavke koje pripisuju rodnim feministkinjama uglavnom se ne temelje na izravnom studiju izvora, nego se prenose iz zbirki tekstova pripisanih rodnim feministkinjama ili od drugih istomislećih autora. Ako se i poziva na neko djelo, obično je to Judith Butler i pri tom se prešućuje interdisciplinarno vođene rodne rasprave koje se ne mogu obuhvatiti površnim pozivanjem na nju. Posve je zanemareno analitičko značenje kategorije roda koja je u međuvremenu postala sastavni dio znanstvene kritike. Ignorira se važno razlikovanje između znanstvene i političke razine, između prava i morala, između analitičke i normativne etike; razvija se scenarij katastrofe svjetskih urota rodnih feministkinja, koje su za početak kulturne revolucije osobito iskoristile Četvrtu svjetsku konferenciju žena u Pekingu. Takvim predstavljanjem rodnih rasprava ne može se voditi nikakva nužna rasprava o primjerenom razumijevanju i razvojnim mogućnostima pravednih odnosa među spolovima. Marianne Heimbach-Steins stoga zaključuje da autori *Leksikona*

284 Isto, 722.

285 Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, LVII.

navlače na sebe prigovor koji sami upućuju rodnoj ideologiji – da manipuliraju i „lakovjerne ljude“ navode na zabludu.²⁸⁶

Osvrt

Pismo biskupima katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu rječnikom i temeljnim postavkama podsjeća na radove Christine Hoff Sommers i Dale O’Leary: nove „tendencije“ u feminizmu prenaplaćavaju podređenost žene kako bi unijele suparništvo među spolovima i u konačnici srušile monogami heteroseksualni brak, obitelj i naciju; uvođenje rodnog koncepta predstavlja se kao sredstvo emancipacije žene a u biti služi za provedbu ideologija koje promoviraju homoseksualnost i polimorfnu seksualnost, odnosno, promiskuitetno seksualno ponašanje kojeg je cilj također rušenje obitelji i prirodnog roditeljstva. Postavku o utjecaju navedenih autorica podržava i analiza izvora na kojima se temelji *Pismo*, odnosno, analiza dokumenata i *Leksikona* Papinskoga vijeća za obitelj. Negativno i neobjektivno predstavljanje i tumačenje roda i rodnih rasprava američkog antifeminizma i katoličkog fundamentalizma ulazi tako u crkvene dokumente i pogoduje svodenju rodnog koncepta na pitanje seksualnosti, osobito pak na promicanje homoseksualnosti.

286 Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...nicht mehr Mann und Frau“, 284-285.